

ABUZURILE ASUPRA COPILULUI. FORME, MOTIVAȚIE, CONSECINȚE

GHEORGHE FLORIAN*, MIHAELA PUȘCAȘ

ABSTRACT

CHILD ABUSE. FORMS, MOTIVATION, CONSEQUENCES

Mass-media frequently bring before the public cases in which parents abuse their own children. Each time the reactions of citizens are intense and unanimous: anger, revolt, requests for extreme punishment, the right to complain against aggressive behavior occurring in their vicinity. Modern research on family revealed a world loaded with tensions and conflicts in which abuse is often presented disguised as love for children and the wish to provide a good education.

This article approaches the psychological aspects of the various forms of child abuse, as these are treated in the specialized literature, trying to offer answers to legitimate questions: are these isolated cases or are we dealing with a real phenomenon; how spread is this phenomenon; do people today love their children less than before; is there a social environment which favors such behavior; how can abuse situations which are spread over years be explained; which are the visible signs that a child is being abused by his/her parents; what are the consequences on the development of personality; are there statistics for a larger period of time to help knowing whether the phenomenon is increasing or decreasing?

Key words: typology of abuse, motivation, psychological consequences, survival mechanisms.

În ultimii ani, mass-media a adus în fața publicului larg o multitudine de cazuri, în care părinții își maltratau propriii copii. Cazurile din România, dar și din alte țări, erau prezentate cu lux de amănunte, reluate de mai multe ori, iar unele transformate în adevărate seriale. De fiecare dată, reacțiile cetățenilor au fost intense și unanime: mânie, revoltă, cereri de punitivitate extremă, dreptul de a reclama conduitele abuzive produse în vecinătatea lor, măsuri de prevenire eficiente. Se pare că suntem în fața unei noi probleme sociale, abuzul asupra copilului. În mod firesc, privirile s-au îndreptat spre specialiștii în probleme umane – psihologi,

* Address correspondence to Gheorghe Florian: Universitatea „Hyperion”, Facultatea de Psihologie, Calea Călărașilor nr. 169, sector 3, București; e-mail: gheorghef06@yahoo.com

sociologi, medici psihiatri, asistenți sociali, de la care se așteaptă răspunsuri la întrebări legitime: sunt cazuri izolate sau avem de-a face cu un adevărat fenomen, cât de întins este acesta, oare oamenii din ziua de astăzi își iubesc copiii mai puțin ca înainte, există o ambianță socială care predispune la asemenea conduite, ce urmări au acestea asupra dezvoltării personalității în formare, cum se explică situațiile a căror durată se întinde pe ani de zile, care sunt semnele vizibile că un copil este abuzat de părinții săi, există statistici pe o perioadă mai mare de timp, pentru a ști dacă fenomenul crește sau scade și câte altele?

Există numeroase voci, care afirmă creșterea numărului de copii abuzați în familie, plasând acest aspect printre particularitățile societății contemporane. În opinia noastră, este vorba mai degrabă de o ridicare a vâlului, care a acoperit de-a lungul timpului acest fenomen, în condițiile în care nu putem compara statisticile, pentru că ele conțin date incomplete, instituțiile care ar trebui să le țină la zi nu comunică între ele, iar atunci când se fac anchete de teren pe această temă, adulții nu răspund cu sinceritate. Probabil că această situație a fost favorizată și de faptul că, o lungă perioadă de timp, familia a fost idealizată și apreciată ca fiind un microunivers cu o puternică solidaritate afectivă, care trebuie ferit de privirile indiscrete. Cu toate acestea, cercetările moderne asupra familiei au relevat o lume încărcată de tensiuni și conflicte, în care abuzul este deseori prezent sub masca iubirii de copii sau a dorinței de a face o bună educație.

În studiul de față vom aborda doar aspectele psihologice ale diverselor forme de abuz asupra copilului, așa cum sunt ele tratate în literatura de specialitate.

Abuzul asupra copilului este un fenomen complex, care afectează durabil dezvoltarea individului: pe termen lung, abuzul vulnerabilizează adolescentul și apoi adultul, generând sentimente, conduite, moduri de gândire sau relaționări interumane disfuncționale în viața de zi cu zi. Plasat în zona a ceea ce Anthony Giddens numea în tratatul său de sociologie (2000, p. 175) „fața nevăzută a familiei”, abuzul asupra copilului antrenează modificări existențiale cu atât mai severe cu cât acesta are loc la o vârstă mai fragedă și se menține o perioadă mai lungă. Mai rău este atunci când adulții tineri cu o asemenea istorie își întemeiază o familie și lucrurile se reiau, în aceleași modalități, cu copiii lor. Nu luăm în discuție rolul maturizant al unor conflicte dintre părinți și copii, mai ales în cazul adolescenților, fapt care semnifică recunoașterea barierelor între generații și a limitelor pe care le au copiii în a înțelege complexitatea vieții cotidiene (Marcelli, Braconnier, 2006, p. 514).

Relația abuzivă dintre părinte și copil este particularizată de faptul că ea nu servește nevoilor normale de dezvoltare ale copilului, ci satisfacerii egoiste, instinctuale a trebuințelor adultului. Mai mult decât atât, deseori, părinții abuzatori nu conștientizează consecințele devastatoare ale abuzului asupra propriilor copii. Indiferent ce formă îmbracă abuzul asupra copilului, el afectează în mod dramatic felul în care el percepe și înțelege lumea în care trăiește, aceasta fiind considerată, cel mai adesea, ostilă. Din cauza experienței sale reduse de viață, copilul nu are

capacitatea de a înțelege ce i se întâmplă și, cu atât mai puțin, motivația părinților săi, deoarece nivelul său cognitiv este plasat cu precădere în concret. În aceste circumstanțe, tocmai figurile parentale, care trebuiau să îl ajute în descoperirea universului și în construcția unei imagini adecvate a acestuia, îi refuză sprijinul, ba mai mult, ele sunt cele care îi zdruncină echilibrul atât de fragil.

Abuzurile petrecute în afara familiei pot să nu afecteze în mod esențial copilul, dacă părinții îi oferă protecția de care are nevoie, rețeaua de sprijin din interiorul familiei ajutându-l să meargă mai departe fără traume semnificative.

Abuzul părinților asupra copilului nu este condiționat de apartenența familiei la o anumită clasă socială, dar pare a fi mai frecvent în familiile cu o situație economică precară, în care părinții au un nivel de instrucție și educație scăzut, utilizează modele violente de rezolvare a problemelor cotidiene, membrii familiei nu merg la biserică, familia este puțin integrată în ansamblul comunitar, relațiile cu rudele sunt slab conturate, iar locuința este așezată în zone cu o rată a criminalității ridicată. Aceste particularități sociale sunt dublate de cele psihologice, precum lipsa afecțiunii între soți și conflictele dintre aceștia, nivelul de aspirații redus și consumul cultural aproape inexistent. Aceste familii generează și perpetuează violența prin socializare și învățare socială.

Investigațiile realizate în cazurile de abuz asupra copilului au scos la lumină faptul că o parte importantă dintre părinții abuzivi provin din familii cu grad crescut de violență, fiind ei înșiși abuzați în copilărie, ceea ce atrage atenția asupra pericolului transmiterii transgeneraționale a lipsei de interes pentru dezvoltarea copilului și a distructivității fără sens în viața de familie. Cu cât acești factori acționează la vârste mai fragede, cu atât interiorizarea lor va fi mai profundă, afectând procesul de cristalizare a personalității, iar peste ani, adolescenții vor deveni persoane dominate de insecuritate, închise în sine, dependente și cu un eu fragil. Cele mai interesante surse de date sunt povestirile membrilor familiei, prin care ei reconstituie evenimentele vieții lor obișnuite, dau sens experiențelor și interacțiunilor care formează substanța familiei și explică evoluția fiecărui membru component (Nichols, Schwartz, 2005, p. 129).

În acest context, devin cu atât mai necesare explorările asupra dimensiunilor fenomenului, asupra caracteristicilor diferitelor tipuri de abuz, a particularităților psihosociale ale abuzatorilor și ale victimelor, astfel încât să se poată pune în practică soluții care să amelioreze calitatea spațiului familial. Toate acestea, deoarece aici au loc procesele de maturizare și cele de dezvoltare ale copilului: interacțiunile dintre acesta și factorii mediului său familial vor genera suferință, dacă nu sunt reperate în timp util situațiile cu potențial patogen (Marcelli, 2003, p. 75).

Abuzul asupra copilului este o sintagmă care acoperă un grup eterogen de conduite adesea coexistente:

- abandonul,
- abuzul fizic,
- abuzul emoțional,
- abuzul sexual.

Frecvența și perioada de timp, pe parcursul căreia se repetă episoadele abuzive, reprezintă variabile importante, care influențează decisiv percepția adultului de către cel abuzat și evoluția sa ulterioară. Abuzul unic va avea consecințe negative mai reduse, dar va putea fi explicat și rememorat de către copil prin intermediul unor întâmplări și personaje magice.

Abuzarea copiilor timp îndelungat are consecințe profunde, precum pasivitatea cronică, distanțarea de cei din jur, anestezia emoțională, toate fiind forme de apărare împotriva traumelor; aceste simptome alternează cu momente de furie împotriva propriei persoane, vizibile în acțiunile de autorănire și în tentativele de suicid sau acțiuni agresive îndreptate împotriva celorlalți. Astfel, foștii abuzați se transformă deseori în adevărați abuzatori ai altora.

În general, **situațiile de abuz** sunt favorizate de :

1. nașterea prematură a copilului, care, în primul an de viață, fiind mai greu de îngrijit decât congenerii lui, îi irită pe părinți, declanșând frustrare și agresivitate la aceștia;

2. nașterea neplanificată și nedorită a copilului sau apariția unui copil de alt sex decât cel dorit de părinți;

3. existența la copil a unor dizabilități fizice sau psihice, care îngreunează relaționarea adultului cu el;

4. copiii hiperactivi, indisciplinați, neascultători și provocatori (unii copii etichetați ca „dificili” sunt așa din cauza încercării lor de a ascunde anumite suferințe, fapt care-i face dezagreabili, provocând respingere din partea celorlalți).

Încercând să facă față situației de abuz, copiii dezvoltă mecanisme de supraviețuire, care îi ajută să se apere atât de agresor și de mediul înconjurător, cât și de propriile gânduri și sentimente, ei creându-și astfel iluzia de control asupra situației. Grey și Kempe (după Killen, 1998, p. 101) au identificat la copiii abuzați două strategii de supraviețuire utilizate, de cele mai multe ori, alternativ:

1. *strategia de a fi exagerat de bine adaptat* este utilizată de copiii care se poartă în așa fel încât să fie pe placul adulților, îndeplinindu-le toate dorințele, făcând eforturi pentru a le preîntâmpina reacțiile violente și a se ridica la înălțimea așteptărilor lor; din această categorie fac parte copiii inteligenți, care au învățat să observe gesturile părinților, pentru a afla dacă sunt nervoși sau nu, care „citesc” pe fața lor semnele a ceea ce ar putea să se întâmple, vorbesc neîncetat în anumite situații pentru a le distrage atenția. Utilizând o astfel de strategie, copiii dobândesc abilități și competențe superioare celor ale congenerilor, dar își vor pierde definitiv copilăria, devenind niște adulți în miniatură, care învață să se descurce de timpuriu, dar cu un preț mult prea mare;

2. *strategia de a fi hiperactiv și distructiv* este aplicată de copiii care sunt constant provocatori, agresivi, deranjează jocul celorlalți, distrug lucruri, creează agitație, se întrerup deseori din activitățile începute, sunt sfidători; ei încearcă să atragă astfel atenția asupra lor, dar, din păcate, efectele sunt contrare celor

așteptate. Există diferențe între cele două sexe în abordarea strategiilor de supraviețuire: în timp ce băieții se bazează mai mult pe propria forță și creativitate, fetele apelează și la alte persoane, care le-ar putea sprijini în efortul lor de a face față împrejurărilor.

În pofida multitudinii de fațete și particularități ale abuzului asupra copiilor, există câțiva indici ai existenței sale, identificabili în modul de a fi al victimelor:

a) amintirile compulsive, re trăite de nenumărate ori (vizuale, tactile, olfactive, acustice, în funcție de modalitatea predominantă în care a fost realizat abuzul);

b) modalități comportamentale particulare (copiii repetă în joc trăirea abuzului și o reproduc în scenarii automatizate, de exemplu în jocul cu păpuși sau în desen);

c) viziunea alterată asupra lumii, vieții și mai ales asupra viitorului (lipsa de încredere în semeni, așteptările negative dinspre aceștia, dificultăți în a construi relații pozitive cu cei din jur).

Desigur, trăirile copiilor abuzați vor fi diferite, depinzând de tipul abuzului în sine, de sensibilitatea fiecăruia, de modul în care fiecare copil a perceput întreaga situație și, în sfârșit, de mijloacele folosite pentru a supraviețui.

TIPURI DE ABUZ ȘI CONSECINȚELE LOR

Abandonul sau agresivitatea prin demisie (Păunescu, 1994, p. 95) se poate manifesta sub diverse grade și forme, mergând de la abandonul *disimulat*, în care părinții se poartă ca și când copilul nu ar exista, îl neglijează, nu-i acordă niciun fel de atenție, copilul este respins, iar nevoile sale de dezvoltare sunt ignorate, până la abandonul *fizic*, când unul dintre părinți părăsește copilul sau, în caz de divorț, îl consideră un obstacol în calea constituirii noii sale familii; această situație o găsim și în cazul fetelor minore rămase însărcinate, care sunt părăsite atât de parteneri, cât și de părinți, având mari dificultăți în a crește și educa viitorul copil.

Abandonul disimulat cuprinde o gamă diversă de comportamente mai mult sau mai puțin vizibile, de la hrănirea inadecvată a copilului, lipsa preocupării pentru starea lui de igienă, până la incapacitatea de a se angaja afectiv în creșterea copilului și de a construi relații pozitive cu acesta. Mass-media abundă în imagini de copii crescuți în condiții improprii de locuit, murdari, neîngrijiți, nemâncați, cu haine jerpelite și nespălate, ale căror corpuri sunt invadate de păduchi și boli, uitați nesupravegheați cu orele, care întregesc un tablou grotesc al nepăsării, al lipsei de educație, de preocupare pentru ziua de mâine, din partea părinților. În familiile cu mai mulți copii, cel mai mare preia de timpuriu rolul de adult, încercând să facă față sarcinilor legate de creșterea și educarea fraților mai mici, eludând astfel copilăria, etapă absolut necesară unei deveniri ulterioare armonioase.

Copiii neglijați au caracteristici ușor de observat: sunt considerați foarte cuminiți, sunt timizi, se retrag din fața agresiunii altora, nu încearcă niciodată să se afirme, de obicei se joacă singuri, preferă să stea în grupuri mari de copii, dar nu-și fac prieteni. În schimb, copiii respinși sunt foarte activi, vorbăreți și certăreți,

încearcă mereu să se apropie de ceilalți, nu cooperează atunci când se joacă, nu împart lucrurile pe care le posedă, deseori atrag atenția prin conduite nepotrivite situației (Schaffer, 2005, p. 118).

Consilierii școlari atrag tot mai des atenția asupra unei forme de abandon emoțional, specific societăților centrate pe consum și acumulări materiale rapide, care conjugă cu precădere verbul „a avea” în detrimentul lui „a fi”: preocuparea excesivă a părinților de a acumula bunuri cât mai scumpe (de prestigiu) și de a asigura copiilor lor mijloace materiale de nivel superior se realizează în detrimentul grijii și căldurii de care au nevoie copiii în perioada de creștere și interiorizare a normelor și valorilor sociale. „Copiii au nevoie de sprijin din partea adulților, față de care manifestă un puternic atașament...” (Mitrofan, 2008, p. 282).

Abuzul fizic este cel mai vizibil și mai des întâlnit; el apare în urma unei acțiuni deliberate sau a inacțiunii din partea unui părinte sau a persoanei care îngrijește copilul (lipsa de interes și supraveghere) și are drept consecință vătămarea fizică a acestuia. Ținut în frig, lăsat nemâncat și nespălat, vorbindu-i-se rar sau deloc, ținut într-un loc ore întregi, nelăsat să doarmă suficient, amenințat, bătut, ars cu țigara, copilul se poate lovi, se poate arde, se poate infecta, va crește slab, rahitic. La acestea se vor adăuga teama de părinte, supunerea excesivă, evitarea contactelor cu adulții, tăceri prelungite, anxietate permanentă. Toate acestea anunță deja un adolescent și un adult vulnerabil în fața exigențelor obișnuite ale vieții.

Cercetările în domeniu relevă câteva caracteristici mai importante ale **părinților care își abuzează fizic copiii**:

- a) provin din familii cu un climat impregnat de violență: părinții lor se agresau reciproc, iar ei erau pedepsiți corporal în copilărie;
- b) sunt convinși că educația cea mai bună se face prin pedepse corporale;
- c) în familiile de origine, tatăl considera că are dreptul „natural” de a folosi orice mijloc pentru a-și impune autoritatea;
- d) adoptă un stil confuz, derutant, ambivalent, în raporturile cu copiii lor, au așteptări nerealiste de la ei, de exemplu, să fie primii la școală, să muncească în casă, să nu se joace, să fie constant ascultători, să nu creeze niciun fel de probleme;
- e) copiii sunt considerați obiecte utilitare: ei există mai degrabă pentru a le satisface nevoile, proiecțiile și aspirațiile neîmplinite (ei trebuie să fie supuși în orice împrejurare, să îndeplinească întocmai tot ce li se cere);
- f) nu sunt îngrijorați de rănilor fizice și sufletești pe care le pot provoca, fiind adepți ai ideii că „se mai întâmplă, ce mare lucru, i-am dat câteva palme”.

Abuzul fizic este însoțit, inevitabil, de cel **emoțional**, datorită sentimentelor de teamă, de inferioritate, din cauza comunicării dificile și încărcate de o ostilitate nemotivată, lucruri care pot persista și la vârsta adultă. Sănătatea sufletească a copilului este periclitată, va fi de asemenea afectată imaginea sa despre sine, despre relațiile cu ceilalți, favorizând insinuarea ideii că nu este la fel de valoros ca ei, că nu merită să fie apreciat și iubit. Există situații în care copilul-victimă percepe

abuzul ca un indicator al interesului părintelui față de el, al faptului că acesta îi vrea binele, prin urmare, el nu recunoaște abuzul și nu îl denunță, refuzând chiar separarea de părintele agresor. Amintim cazul unui copil de 10 ani, care a fost bătut de tatăl său, fracturându-i-se clavicula; întreat de un vecin de ce nu se duce la poliție să reclame, copilul a spus: „*pentru că doar el îmi dă de mâncare...*”

Bătaia copiilor este un fenomen încă destul de răspândit în societățile contemporane, rămânând unul din mijloacele cele mai utilizate de părinți pentru „educarea” copilului. În general, rănilor sunt tratate și se vindecă, dar, indiferent de modalitatea în care este aplicată bătaia, ea afectează pe termen lung echilibrul emoțional al copilului. Pe termen scurt, copilul trăiește neîncrederea, incertitudinea și teama de noi violențe, ceea ce va spori starea de confuzie în care crește. Percepându-se ca un copil rău, care își dezamăgește părinții, crede că acesta este motivul pentru care este respins și va face eforturi de a dezvolta strategii de supraviețuire, pentru a preveni un nou atac din partea acestora.

Cea mai mare parte a părinților care abuzează fizic copilul face parte fie din categoria femeilor agresate de soți, fie din cea a bărbaților care își agresează soțiile. *Există în acest sens o probabilitate de 45 până la 80% ca bărbații care își abuzează fizic soțiile să abuzeze fizic și copiii pe care-i au. Pe de altă parte, spre deosebire de femeile care nu sunt agresate de soți, cele agresate au o probabilitate de cel puțin două ori mai mare în a-și agresa propriii copii* (Rădulescu, 2001, p. 43).

Există situații în care tensiunea care însoțește conflictele dintre soți este resimțită intens de către copil: acesta devine excesiv de agitat și turbulent, făcând și mai greu respirabilă atmosfera familială. În aceste condiții, copilul se transformă într-un fel de țap ispășitor, părinții și frații descărcându-și agresivitatea asupra lui (Killen, 1998, p. 28). Specialiștii consideră că evenimentul cel mai traumatizant pentru un copil este faptul de a fi martor la violențele dintre părinții săi.

Iată principalii indicatori care arată că un copil trăiește într-un mediu familial caracterizat de violență (Rădulescu, 2001, p. 67):

1. copilul are frecvent conduite agresive;
2. copilul este izolat, pasiv, emotiv;
3. copilul are dificultăți școlare: performanțe scăzute, absentează, este indisciplinat;
4. rolurile sunt inversate: copilul tutelează adultul;
5. tulburări ale somnului nocturn: insomnii, coșmaruri, poluții, agitație în timpul somnului;
6. dureri somatice: dureri de cap, de stomac, guturai cronic, alergii;
7. comportament autodistructiv, înclinație spre accidente;
8. vătămări inexplicabile sau incompatibile cu istorisirea accidentului;
9. teamă de contactul fizic inițiat de părinți sau de alte persoane;
10. plâns disperat sau absența aproape completă a plânsului;

11. pare să urmărească siguranța, adaptându-se mai degrabă la situație, decât să se bazeze pe părinți; pare într-o stare de alertă constantă față de un pericol potențial, întrebând, prin cuvinte și acțiuni, ce se va petrece în continuare;
12. se află permanent în căutarea hranei, a unor lucruri, avantaje, servicii;
13. are conduite evazioniste și deviate persistente, mai ales în cazul adolescenților, cum ar fi vagabondajul, abuzul de alcool sau de droguri, prostituția, mariaj timpuriu, existența unei sarcini.

Abuzul emoțional reprezintă o acțiune cronică a părinților sau a altor persoane de îngrijire, care dăunează sau împiedică dezvoltarea unei imagini de sine pozitive a copilului. Este un comportament intenționat al unui adult, care jignește, batjocorește, ironizează, devalorizează sau umilește copilul în momente semnificative, afectându-i imaginea de sine și echilibrul psihologic. Această formă de abuz reprezintă unul din cele mai vătămătoare atacuri ale adultului asupra dezvoltării conștiinței de sine și a evoluției sociale ulterioare a copilului.

Abuzul emoțional nu se referă la situațiile singulare, în care copilul este respins, de un părinte preocupat și tensionat, pe parcursul unei perioade scurte de timp, ci vizează un comportament stabil, care definește relația dintre cei doi, care nu lasă urme fizice, dar este cu atât mai periculos. Aceasta face ca abuzul emoțional să fie greu de demonstrat.

Copilul abuzat emoțional simte că nu este dorit și iubit, trăiește izolarea, teroarea, refuzul, agresivitatea. Copilul este respins ca ființă, îi sunt ignorate trăirile pozitive sau negative, îi sunt impuse reguli stricte, a căror necesitate nu o înțelege, este izolat de ceilalți. El se confruntă cu grave probleme afective și supraviețuiește interiorizând imaginea oferită de părintele abuziv. Din repertoriul abuzului emoțional fac parte modalități diverse, ușor de identificat la copil: neîncredere, ostilitate, manifestări agresive, inhibiție socială, dificultăți de adaptare, incapacitate de a se juca sau de a se exprima prin joc. Toate acestea sunt provocate de supunerea copilului la umilințe, refuzarea gesturilor lui de afecțiune, preferința vădită pentru ceilalți frați, refuzul de a recompensa sau felicita copilul pentru reușita sa, interzicerea jocului cu alți copii, interzicerea activităților legate de școală și de timpul liber, cultivarea neîncrederii față de cei din afara familiei, forțarea copilului să participe la activități de care se teme, amenințări, acțiuni distructive față de bunurile acestuia etc. Iată și alte semne ale abuzului emoțional: timiditatea, neîncrederea, anxietatea, tendințele hetero- și autoagresive, inhibiția socială, dificultățile de comunicare. Mai adăugăm faptul că amenințările cu diferite pedepse, cu abandonul sau cu alungarea de acasă a unuia din copii se transmit și celorlalți frați.

O altă formă este aceea rezultată din expunerea copilului la violențele, ostilitatea și ura dintre adulți. Cu mult înainte ca dezvoltarea psihică să îi permită, acest copil își asumă responsabilitatea împovăraătoare de a avea grijă nu doar de el însuși, dar și de părinți, renunțând la a-și mai trăi copilăria. Ca adult, acesta se va

confrunța cu probleme legate de identitate – conștientizarea valorii personale și a identității sexuale (Killen, *ibidem*, p. 34). În cazul în care părinții divorțează, copilul poate continua să fie supus abuzului prin faptul că este forțat să se poziționeze de o parte sau de cealaltă, fără a putea să ceară și să obțină informații care l-ar ajuta să depășească confuzia pe care o trăiește, sau va dezvolta sentimente de vinovăție, pentru că a fost de partea unuia dintre ei, ori, și mai dramatic, va fi obiectul unei răpiri.

Nu sunt rare cazurile când abuzul de substanțe (alcool, droguri), de către părinții incapabili să-și gestioneze viața, se transmite și la copilul care trăiește alături de ei. Acesta va sfârși prin a se considera vinovat pentru decăderea părinților și va avea o percepție distorsionată asupra sa și asupra lumii înconjurătoare.

Alături de consecințele în plan emoțional, care conduc spre dificultăți de adaptare într-un mediu nou (lipsă de inițiativă și de creativitate, anxietate, tendința de separare inclusiv la vârsta adultă), există și efecte în plan social, care pot împinge copilul către o carieră infracțională: fuga de acasă, furturi, acte de vandalism etc. Un individ cu o carieră infracțională încărcată și multe pedepse privative de libertate ne spunea nu demult: *„Am fost crescut de bunici, deoarece mama mă părăsise la naștere, plecând să-și caute fericirea în alte locuri. La vârsta de 3 ani, mama a revenit și m-a dus departe, într-un oraș minier, unde își găsisse fericirea. Mi-aduc aminte învățămintele ei: când intri, zici frumos săru-mâna tăticule și îl pupi. Așa am făcut, dar am primit o replică rece, care m-a urmărit toată viața: «ia-l de aici din fața mea».*

Nu am uitat niciodată cum m-a privit și m-a respins, dar, în schimb, am găsit repede refugiu în persoana unchiului meu nea Gică, fratele mamei, de care și lui tata îi era teamă și eu eram tare bucuros când îl certa pe tata pentru mine. El mă iubea mult în felul lui, dar singurul lucru care nu îi plăcea era faptul că eram prea blând și încerca mereu să-mi inoculeze că trebuia să știu să mă bat. El mă bătea ca pe stradă, nu cu cureaua, dar efectul s-a văzut, deoarece tata primea reclamații de la mulți părinți, el mă bătea pe mine, iar pe el unchiul Gică, și el a fost primul care a cedat.

La grădinița săptămânală unde m-au dat părinții am luat bătaie de la un băiat mai mare; când m-a văzut, nea Gică a turbat, m-a bătut cum nu mai fusesem bătut niciodată, mi-a pus cuțitul în mână și mi-a zis vorba lui preferată: «Bisericuța mă-tii, te duci și îi bei sângele, altfel eu te omor cu mâna mea, muiere ce ești». Și așa am făcut, m-am dus la cel ce mă bătuse și i-am spus că vreau să dăm mâna să ne împăcăm, așa cum îmi spusese nea Gică și, când el a întins mâna la mine, eu l-am lovit cu cuțitul în gât după care am fugit, aveam 5 ani atunci...” Urmează povestirea despre celor 7 omoruri săvârșite și condamnarea la detențiunea pe viață (Gheorghe, 2003, p. 149).

Abuzul sexual presupune „folosirea” copilului de către părinți sau alte persoane, pentru a-și satisface propriile nevoi sexuale. Cuprinde o paletă largă de comportamente, de la mângâieri, la obligarea copiilor să vizioneze reviste și filme

pornografice, până la asistarea adultului în timpul masturbării, participarea la jocuri sexuale, intromisiunea orală, anală sau genitală. Acestea acte se adresează copiilor de toate vârstele, pot fi repetate o perioadă lungă de timp sau pot constitui un incident izolat.

Natura abuzului sexual, vinovăția care poate pune stăpânire pe copilul-victimă, existența unor relații pozitive cu abuzatorul, insinuarea ideii că participarea copilului este un noroc pentru el, posibila implicare a părinților naturali sau vitregi sau a altor persoane care îngrijesc copilul, pot face extrem de dificilă denunțarea acestuia. *Manualul de diagnostic și statistică a tulburărilor mentale* (ediția a patra, 1994, p. 613–614) introduce abuzul sexual repetat și maltratarea corporală în categoria evenimentelor traumatice, care generează un stres sever. Iată ce ne-a declarat o minoră internată la un centru de reeducare, pentru furt:

„Aveam 3 ani și jumătate când mama s-a recăsătorit cu un bărbat pe care-l cunoscuse cu câteva săptămâni în urmă. Anii au trecut, mama a dat viață altor copii, lucru care m-a îndepărtat de ea. Ea era ocupată cu copiii, cu treburile casei. Soțul mamei mele începuse să bea fără măsură, devenind brutal cu mama și cu noi, copiii. Certurile și bătăile nu conteneau. Tensiunea și teama domneau în casa noastră, ca un blestem aducător de nenorociri. Eu și fratele meu sufeream enorm, nefiind agreeți de noul tată. Când auzeam vreun vecin că l-a văzut pe tata sau îl auzeam vorbind, tușind sau urcând scările, ne lua tremuratul.

Aveam 14 ani, când mama m-a trezit într-o dimineață foarte devreme, mi-a spus că urmează să plece la țară și că se întoarce seara târziu, eu trebuind să fac curățenie, să-i pregătesc pe cei trei frați mai mici pentru școală și, când vine tata, să-i pregătesc masa. Se făcuse ora 18 și tata încă nu venise. A venit într-un târziu băut, a mâncat și s-a dus în sufragerie. M-a strigat spunând că are ceva de discutat cu mine. M-a întrebat dacă am încuiat ușa, eu tremurând în tot acest timp. El s-a așezat pe canapea și a început să se dezbrace. Mă tot chema lângă el. De frică, am început să plâng și i-am spus că îl spun mamei. Mi-a dat bani și a spus să nu-i spun nimic mamei. Am fost șocată de toate astea, pentru că niciodată nu avusesem nimic de-a face cu sexul. Aceași scenă s-a repetat. Soțul mamei nu mă mai bătea, dimpotrivă, se purta foarte frumos cu mine. Mama a început să se mire de întorsătura pe care o luaseră lucrurile, se mira cum de ne înțelegem așa de bine. El îmi tot dădea bani, pe care însă nu i-am folosit. După un timp i-am spus mamei. El a recunoscut și a spus că face ce vrea cu mine. Au urmat multe scandaluri și tata a devenit o fiară. Eu și mama eram sacii lui de box. Pentru prima dată am fugit de acasă. Am început să frecventez barurile de noapte, discotecile, am avut o viață stricată. Nu îmi păsa ce se întâmpla cu mine. Mă interesau doar banii, sănătatea, să fiu curată, iubită și ocrotită. Degeaba am avut acasă tot ce-mi trebuia din punct de vedere material, sufletește era prea puțin. Am devenit foarte rece față de cei din jurul meu. Mă interesa doar ca eu s-o duc bine”.

Există câteva consecințe ale abuzului sexual, care fac ca el să fie cea mai înjositoare și mai greu surmontabilă formă de abuz (Fischer, Rieddeser, 2001, p. 258):

1. sexualizarea traumatică prin interiorizarea de către copil a unor idei eronate despre comportamentul sexual, datorită faptului că este recompensat pentru comportamente sexuale nepotrivite vârstei;

2. stigmatizarea prin trăirea sentimentului de rușine, datorită faptului că abuzatorul îi solicită imperativ să păstreze tăcerea și îi atrage atenția asupra faptului că este părtaș, iar imaginea lui va fi una negativă, dacă ceilalți le vor descoperi secretul;

3. trădarea prin neîmplinirea așteptărilor copilului privind apărarea și grija din partea membrilor familiei, care îi neagă dreptul la bunăstare și armonie;

4. neputința copilului de a se proteja și de a stopa abuzul, datorită experimentării de către acesta a încălcării de către adult a granițelor sale corporale;

5. parentificarea și atribuirea de roluri deformate, prin pierderea copilăriei și aducerea sa cu forța în rolul de adult, prin atenția care i se acordă, în defavoarea fraților și prin recompensele nepotrivite.

Copilul abuzat sexual poate să-și piardă dorința de a trăi: el suferă schimbări severe în plan psihologic, poate deveni închis în sine, violent sau, el însuși, o persoană abuzivă. Semnele obișnuite se observă în schimbările comportamentului: copilul este tăcut, se simte complexat și îndepărtat de prieteni. Comportamentul copiilor abuzați sexual diferă după vârsta lor. Copiii de vârstă școlară se străduiesc să țină în taină faptul ca au fost abuzați. Tăcerea copilului este asigurată adesea prin corupere din partea persoanei abuzive, deoarece el este făcut să se simtă vinovat și responsabil de ceea ce se întâmplă. De asemenea, el poate dezvolta comportamente sexualizate la vârste fragede, deoarece, imitând comportamentul abuzatorului, încearcă să se apropie de ceilalți adulți așa cum au văzut la acesta.

Semnele vizibile ale abuzului sexual sunt lezarea orificiului anal sau vaginal, reflexul dilatării, tulburări digestive, tulburările de somn, coșmaruri cu conținut sexual, panică, agravarea unor boli cu componentă psihică, tulburările instinctului alimentar. Trăirile emoționale sunt: frica de pedeapsă, culpabilitatea, furia, depresia, ostilitatea, sentimentul de murdărire corporală, teama de deteriorare sexuală și a reproducerii, tendințe suicidare, regresie, pierderea deprinderilor sociale, nepăsare față de sine. Alte consecințe posibile pot fi tulburările emoționale, depresia, iar în plan social, fuga de acasă, eșecul școlar, prostituția, consumul de droguri și/sau alcool.

Analiza abuzului sexual asupra copilului are în vedere evaluarea fiecărei situații dintr-o perspectivă multiplă, care să poată indica profunzimea traumei suferite și a efectelor acesteia: sub ce formă a avut loc abuzul (penetrarea fiind cea mai periculoasă), dacă acesta a fost asociat cu acțiuni de violență fizică, frecvența cu care s-a petrecut și pe ce perioadă, vârsta copilului, vârsta abuzatorului și gradul de rudenie cu acesta (cu cât persoana este mai apropiată, cu atât efectele sunt mai grave).

Incidența cazurilor de abuz sexual asupra copilului este mult mai ridicată decât gradul de recunoaștere. În aceste condiții, estimarea exactă a dimensiunilor fenomenului este, practic, imposibil de realizat. Studiile poliției pun în evidență faptul ca minorul abuzat sexual preferă să-și ascundă trauma suferită, pentru a elimina efectele negative pe care aceasta le poate produce și în continuare, prin dezvăluire. Uneori, victimele incestului continuă, în mod inconștient, să-l apere pe tatăl abuzator (Fischer, Riedesser, *ibidem*, p. 255).

Mecanismele de apărare determină ca dezamăgirea să nu aibă legătură cu tatăl, ci cu bărbații, în general; în acest fel, propriul tată este dezvinovățit, iar ura și disprețul sunt canalizate către ceilalți bărbați.

CONCLUZII

1. Dezvoltarea armonioasă a copilului poate fi perturbată ireversibil de abuzurile exercitate de părinți sau de persoanele care-l îngrijesc. Practicile abuzive pot genera învățări patologice, care modifică definitiv structura personalității și, în consecință, alterează calitatea relațiilor umane și concepția despre oameni și viață.

2. Persistența, timp îndelungat, a copilului într-o relație cu un adult abuziv îl poate determina pe acesta să joace roluri nepotrivite vârstei și, ca urmare, să-i perturbe procesul de socializare progresivă, adecvată nivelului său fizic și mintal.

3. Dacă nevoile superioare ale copilului de vârstă mică (de cunoaștere, de prieteni, de explorare, de frumos, de progres, etc.) sunt satisfăcute rareori sau deloc de către părinți, ele vor dispărea și nu vor ajunge niciodată să devină motive ale acțiunilor adolescentului și adultului în viață. În schimb, nevoile bazale (de hrană, de protecție, de sănătate, de sex), care au fost satisfăcute accidental sau condiționat, vor deveni motive dominante în viața copilului și a viitorului adult. În sfârșit, nevoile satisfăcute anormal sau în modalități neobișnuite, vor deveni, în anumite condiții, motivații inconștiente, care vor regla întreaga viață a celui în cauză și a celor care depind de el (Klein, 2001, p. 346).

4. Deși sunt purtători de drepturi, minorii apar rareori în statistici, doar atunci când este nevoie de prezența lor pentru a da sens evenimentelor în care sunt implicați adulții.

5. Problema abuzurilor comise de adulți contra copiilor trebuie considerată în același timp o problema de victimologie, de sănătate publică și suferință socială, cu tot ce implică acest lucru: studii și cercetări, statistici coerente, formarea specialiștilor, programe de educare precoce a părinților, fonduri suficiente, legislație adecvată, etc.

6. Ar fi utilă înființarea unui Avocat al Poporului (*ombudsman*), însărcinat doar cu problemele care privesc calitatea serviciilor oferite familiei și copiilor.

BIBLIOGRAFIE

1. FISCHER, GOTTFRIED, PETER RIEDESSER, *Tratat de psihotraumatologie*, București, Editura Trei, 2001.
2. FLORIAN, GHEORGHE, *Fenomenologie penitenciară*, București, Editura Oscar Print, 2003.
3. GIDDENS, ANTHONY, *Sociologie*, București, Editura Bic All, 2000.
4. KILLEN, KARI, *Copilul maltrat*, Timișoara, Editura Eurobit, 1998.
5. KLEIN, M., în *Psihologia la răspântia mileniilor* (coord. M. Zlate), Iași, Polirom, 2001.
6. MARCELLI, DANIEL, BRACONNIER, ALAIN, *Tratat de psihopatologia copilului*, București, Editura Fundației „Generația”, 2003.
7. MITROFAN, I., *Psihoterapie*, București, Editura SPER, 2008.
8. NICHOLS, MICHAEL P., SCHWARTZ, R. C., *Terapia de familie. Concepte și metode*, București, editată de Asociația de Terapie Familială, 2005.
9. PĂUNESCU, CONSTANTIN, *Agresivitatea și condiția umană*, București, Editura Tehnică, 1994.
10. RĂDULESCU, SORIN M., *Sociologia violenței (intra) familiale: victime și agresori în familie*, București, Editura Lumina Lex, 2001.
11. SCHAFFER, H. R., *Introducere în psihologia copilului*, Cluj-Napoca, Editura Asociației de Științe Cognitive din România, 2005.

